

Het soennitisch verzet in Irak

ROEL MEIJER & MOHAMED ABD AL-HAMID

HET AFGELOPEN JAAR IS HET GEWELD IN IRAK GELEIDELIJK aan geëscaleerd, met als voorlopig hoogtepunt de opstand in april, die gelijktijdig plaatsvond in de zg. soennitische driehoek en de steden in het zuiden, Kufa en Kerbala en Najaf, onder leiding van de sji'ietische leider Muqtada al-Sadr. In tegenstelling tot het sji'ietisch verzet is er over het soennitisch verzet nog weinig bekend. Dit artikel concentreert zich op het laatste.

Wat zijn de achtergronden van het verzet, in het bijzonder in Falluja en in bredere zin de provincie al-Anbar, met Falluja en andere steden die in opstand zijn gekomen, Ramadi en Samarra. Ook rijst de vraag hoever deze ontwikkelingen strekken. Gaat het om een opstand van beperkte omvang met beperkte doelstellingen, of is er sprake van een revolutionaire situatie die de voorbode is van de opkomst van een breed front van soennitische klassen onder leiding van een

nieuwe politieke elite? In het licht van de te verwachten militaire campagne tegen de soennitische driehoek buigen we ons ook over de draagwijdte van dit front. Leidt dit tot een nationale coalitie, samen met de sji'ieten, of is het front juist intern verdeeld? Van zo'n situatie zou de interim-regering gebruik kunnen maken.

De vragen over coalitie- en frontvorming zullen aan de hand van de inzichten van Gilles Kepel worden behandeld. In zijn laatste boek *Jihad. The Trail of Political Islam* presenteert Kepel een model waarmee de macht van de islamitische beweging geanalyseerd kan worden.¹ Hij stelt dat er van een revolutionaire situatie sprake is als een coalitie tot stand komt tussen *jonge stedelijke armen* en de *vrome middenklasse*. Hoewel deze twee groepen normaliter zijn uitgesloten van de politieke macht en daardoor bereid zijn de strijd aan te gaan met de centrale staat, is de coalitie allesbehalve vanzelfsprekend en stabiel. Beide groeperingen zijn namelijk wel voorstander van invoering van een islamitische staat, maar ze hebben tegengestelde economische belangen. Terwijl de radicale stedelijke jongeren de politieke strijd een sociaal-revolutionair karakter willen geven, ziet de meer conservatieve middenklasse de islamitische staat als middel om de macht voor zichzelf op te eisen, zonder sociale verhoudingen te verstoren.

Overbrugging van deze tegenstrijdige belangen kan alleen tot stand komen door de islamitische *intelligentsia*, het derde lid van de brede revolutionaire coalitie (Khomeini in Iran 1979; en Belhadj en Madani in Algerije in de periode 1989-1991, de 'FIS-optie'). Het is haar taak de sociale en economische tegenstellingen te verdoezelen en een eenheid tot stand te brengen.² De *intelligentsia* kan echter ook verdeeld zijn in een gematigde en een radicale stroming. Daarnaast is er nog een andere belangrijke factor die roet in het eten kan gooien bij de vorming van een revolutionaire coalitie. De staat kan de coalitiegeenoten tegen elkaar uitspelen; in de jaren '90 in Egypte wist Moebarak de vorming van een coalitie van de *Gama'at al-Islamiyya* met de Moslim Broederschap te voorkomen.³

In het tijdperk na Saddam bestaan er in Irak legio sociale en politieke grieven die de basis vormen voor een sociale, zo niet revolutionaire beweging (economische malaise, massale werkloosheid, illegitimitéit van het landelijk bestuur en de ineenstorting van de centrale staat). Veelal zullen deze factoren verzet in de hand werken op plaatselijk of regionaal niveau. Op deze niveaus is de kans groot dat coalities ontstaan, zoals Kepel beschrijft. Op nationaal niveau daarentegen spelen grotere tegenstellingen een rol, die zich minder gemakkelijk laten overbruggen, zoals die op etnisch (Koerden-Arabieren), religieus (soennieten-

sji'ieten) en ideologisch terrein (Koerdisch nationalisme, Ba'th pan-Arabisme en soennitisch en sji'ietisch fundamentalisme).

Vooruitlopend op de vraag of er op nationaal niveau een revolutionaire coalitie tot stand kan komen, kunnen we alvast stellen dat vooruitzichten hierop nooit groot zijn geweest, omdat die coalitie zou hebben moeten bestaan uit soennitische en sji'ietische geestelijken die leiding geven aan stedelijke jongeren georganiseerd in als stoottroepen fungerende milities. Als voorwaarde voor het slagen van deze coalitie zouden ook de sji'ietische en soennitische middenklassen zich erbij hebben moeten aansluiten. Dit scenario liep echter vanaf het begin stuk op de gematigde sji'ieten, die, onder leiding van Groot-ayatollah al-Sistani, hun hoop hadden gevestigd op het verkrijgen van de macht door middel van democratische verkiezingen (vanwege hun demografisch overwicht). Deze gematigde sji'ietische vleugel blokkeert zowel de aspiraties van de radicale vleugel onder leiding van Muqtada al-Sadr als de poging een brede coalitie tot stand brengen van de soennieten, want de soennieten willen juist het verzet tegen de Amerikanen versterken. Hierdoor is de 'FIS-optie' of die van de Iraanse revolutie onwaarschijnlijk.

Falluja, een onafhankelijke stad

De stad Falluja, met 300.000 inwoners, ligt op zo'n 60 km. ten westen van Bagdad aan de Eufraat, midden in de zg. soennitische driehoek, die Bagdad met Tikrit en Ramadi verbindt. Drie kenmerken spelen een grote rol bij de opstand die uitbrak in april 2004. In de eerste plaats kent Falluja ondanks zijn behoorlijke omvang sterk *tribale trekken*. De meeste inwoners behoren tot zes *clans*, die tribale tradities in stand houden, zoals de verplichting tot wederzijdse hulp en een geprononceerd gevoel van eer.⁴ In de tweede plaats is Falluja, dat bekend staat als 'de stad met de tachtig moskeeën', een *religieus bolwerk*. Deze twee elementen versterken elkaar en komen tot uitdrukking in een sociaal-cultureel conservatisme of, zoals een inwoner het formuleerde, 'religie vormt d1e steunpilaar van onze tribale omgangsvormen'.⁵ In de derde plaats was Falluja opgenomen in het *patronagesysteem van Saddam Hoessein*. Net als andere soennitische steden kreeg het allerlei subsidies en faciliteiten van het Ba'th-regime, in de hoop de bevolking aan zich te binden. Er was industrie en vele *clan*-leden waren opgenomen in het reguliere leger of de veiligheidsdiensten.

Toch zijn er aanwijzingen dat de inwoners van Falluja, samen met die van Ramadi en andere soennitische steden als Samarra, die zich sinds april/mei 2004 aan de centrale macht hebben onttrokken, niet tot de echte Saddam-getrouwen behoorden. Niemand uit de

top van het regime kwam uit Falluja en geen van de clans uit deze stad speelde een belangrijke rol in de politiek. Bovendien waren weinig Fallujanen opgenomen in de belangrijke Republikeinse Garde, de pre-rijaanse garde van Saddam, waarvan de leden voornamelijk uit zijn eigen stam, de *Bu Nasir*, werden gerekruteerd.⁶ Deels vormde het conservatieve religieuze klimaat een belemmering voor al te nauwe banden met Saddam.⁷ Aangezien de meeste *ulema* sympathie koesterden voor de verboden Moslim Broederschap en onder jongeren het meer radicale salafisme opgeld deed, genoot de bevolking van Falluja in de jaren '90 niet het volledig vertrouwen van Saddam. Hij zou zelfs de fundamentalistische zonen van sjeiks van de stad hebben laten executeren, om te laten zien dat hij geen enkele tegenstand duldde.⁸

De oorsprong van het verzet tegen de Verenigde Staten heeft dan ook diepere oorzaken dan de vermeende trouw aan Saddam. Naast de gevolgen van algemene negatieve maatregelen voor de positie van soennieten, zoals de ontbinding van het leger en de Ba'th-partij en het beëindigen van subsidies, moet de directe oorzaak gezocht worden in het feit dat Falluja juist *niet* te zeer was gelieerd aan Saddam. De mate van zelfstandigheid die de tribale sjeiks genoten en het sterk religieus karakter van de stad weerspiegelden zich in hun weigering gehoor te geven aan het verzoek van het regime troepen te sturen om Bagdad te verdedigen. Na de val van het regime op 9 april zetten de sjeiks een eigen bestuur op en benoemden ze een burgemeester, terwijl ze probeerden met de Amerikanen tot een overeenkomst te komen de stad niet binnen te trekken.⁹

Vervreemding en verzet

Gezien de relaties met het regime-Saddam en de afspraken met de Amerikanen werd het binnentrekken van Amerikaanse troepen van Falluja op 25 april 2003 als een provocatie beschouwd. Uit woede hierover bij de lokale bevolking kwamen de Amerikanen vanaf de eerste dag onder vuur te liggen. Maar de relaties raakten pas ernstig verstoord toen de Amerikanen op 28 april het vuur openden op een grote demonstratie, die geleid werd door een aantal *ulema*. Hierbij vielen 16 doden, onder wie drie kinderen, en meer dan 40 gewonden.¹⁰ De periode daarop liet een aaneenrijging van incidenten zien, waarbij telkens Amerikaanse militairen het doelwit werden van aanslagen. Al in juni 2003 werden de Amerikanen aangeduid als de 'bezetter' en iedereen die met hen samenwerkte als 'collaborateur'.

Ook andere factoren riepen verzet op in zowel Falluja als de andere steden in de soennitische driehoek. De belangrijkste was de gapende culturele kloof tussen de Amerikanen en de lokale bevolking. In een

sterk conservatieve samenleving, waarin vrouwen hun huis niet uit mogen, wordt het intrappen van de voordeur om 2 uur 's nachts om huiszoeking te verrichten méér dan alleen als huisvredebreuk ervaren. Het werd gezien als gebrek aan respect voor de gebruiken van de lokale bevolking.¹¹

In het verlengde hiervan slaagden de Amerikanen er niet in het vertrouwen te winnen van de machthebbers die aanzien hadden onder de lokale bevolking. Het grootste probleem was dat de Amerikanen een nieuwe staat moesten opbouwen nadat ze de oude hadden ontmanteld omdat die te veel zou zijn gelieerd aan het Ba'th-regime. Maar de lokale *clan*-leiders die ze voor zich wonnen in Falluja en elders, hadden geen enkel gezag, terwijl anderen die wél aanzien hadden, werden gearresteerd.¹²

Hetzelfde probleem deed zich voor bij de opbouw van de formele lokale overheidsinstellingen. Vanaf het begin van de bezetting was het de bedoeling dat Amerikaanse troepen een lokaal bestuur en een politieapparaat zouden opbouwen waarmee ze zouden samenwerken. Maar ook dit streven mislukte. In de provincie al-Anbar was de politie te sterk verweven met de zich verzettende lokale *clans* en bevolking, zodat geen wederzijds vertrouwen kon worden opgebouwd. In een poging de politie een eigen gezag te laten uitoefenen, trokken de Amerikaanse troepen zich in oktober uit Falluja terug.¹³ Een aantal dramatische incidenten voorkwam echter dat de relaties verbeterden.

Het communicatieprobleem werd nog versterkt door het rappe tempo waarin de vier verschillende Amerikaanse legereenheden in Falluja en de gehele provincie al-Anbar elkaar aflosten.¹⁴ Ten slotte belette de Amerikaanse retoriek een goed inzicht in het karakter van de tegenstander die een medestander had kunnen zijn. Obsessie met de strijd tegen het 'internationaal terrorisme' ontnam hun het zicht op de ware aard van hun tegenstander.

De soennitische coalitie

Behalve vervreemding van alle lagen van de bevolking van het centrale gezag in Falluja en de provincie al-Anbar, werd ook voldaan aan de andere voorwaarde voor een revolutionaire coalitie: creëren van een mobiliserende ideologie die het in diskrediet geraakte Ba'thisme verving. Dat in het begin vooral gematigde *ulema* hierin een rol speelden, blijkt daaruit dat de religieuze retoriek in deze fase nog sterk verweven was met tribale en nationalistische elementen. Zo noemde de eerste religieuze verzetsorganisatie in Falluja zich het *Irakese Nationalistische Islamitische Verzet*. In een eerste verklaring werd de Amerikaanse bezetting afgekeurd, omdat zij 'inbreuk maakt op de tradities en de eer van het volk'.¹⁵

Uit deze en andere gegevens kan worden afgeleid dat er op lokaal (en regionaal) niveau een potentieel revolutionaire coalitie, zoals beschreven door Kepel, tot stand is gekomen.¹⁶ In Falluja bestond de middenklasse uit de sjeiks van *clans* die vervreemd waren geraakt van de Amerikanen, uit ondernemers en winkeliers die leden onder de economische malaise, en ten slotte uit voormalige Ba'th-partijleden en hogere militairen die het verzet militair ondersteunden. Het tweede lid van de coalitie, de arme stedelijke jeugd, bestond uit de jongere clanleden die werkloos waren en zich aangetrokken voelden tot een radicale vorm van islam. Zij vormden de *mujahidien*, de stoottroepen, van het verzet. Ten slotte werd de *intelligentsia*, het derde lid van de coalitie, in deze fase overheerst door de gematigde *ulema*. Internationale *jihadi*-strijders, voor zover aanwezig in Falluja en de provincie al-Anbar, speelden in deze fase geen rol van betekenis.¹⁷

Deze gematigde islamitische tendens werd op landelijk niveau bevestigd en ondersteund door de opkomst van de *Organisatie van Moslim Ulema*, de soennitische organisatie van de *ulema*. Het is deze organisatie die zich na de ineenstorting van het Ba'th-regime opwierp als belangrijkste vertegenwoordiger van de soennitische gemeenschap. Deze organisatie, die als politieke partij fungeert, heeft als doel het opzetten van een breed nationaal front samen met de sji'ieten, in het bijzonder met de radicale sji'ietische leider Muqtada al-Sadr, die zich tegen de Amerikaanse bezetting keerde.¹⁸ Alleen door middel van deze brede coalitie zouden de soennieten in staat zijn zich uit hun minderheidspositie te bevrijden. Hiermee kwam deze vereniging van *Moslim Ulema* echter direct in botsing met de meer radicale salafisten, die juist de sji'a verafschuwden als een ketterse richting.

Radicalisering van het verzet

De april-opstand was een doorslaggevend moment in de vorming van interne en externe coalities. Het werd een militair en politiek debâcle voor de Amerikanen en een groot succes voor de Fallujanen, die de helden werden van Irak. Directe aanleiding voor de escalatie van geweld vormde het lynchen van vier particuliereveiligheidsfunctionarissen eind maart, waardoor de Amerikaanse regering gedwongen was in te grijpen.¹⁹

Het verzet werd allereerst geweldig aangewakkerd doordat de militaire herovering van de stad mislukte (de Amerikanen wisten Falluja slechts voor een kwart te bezetten). In de tweede plaats leidde deze poging tot bezetting tot een bloedbad (rond 600 doden) en tot nationale verontwaardiging.

Het verzet was echter allerminst verenigd in zijn

doelstellingen. Enerzijds zagen de gematigde soennieten de opstand als een uitgelezen kans een zo breed mogelijke nationale coalitie op te bouwen door de soennitische opstand te verbinden aan de sji'ietische opstand van Muqtada al-Sadr, die gelijktijdig plaatsvond in Najaf en Kufa. In dat kader organiseerde de Organisatie van Moslim Ulema op 8 april een massale demonstratie in Bagdad, waaraan 200.000 soennieten en sji'ieten deelnamen en waarin de volgende leuze werd gevoerd: 'Geen soenna en geen sji'a. Ja tegen de islamitische eenheid. We zijn soennitische en sji'ietische broeders en we zullen ons land nooit verkopen.'²⁰

Anderzijds zagen de steeds verder radicaliserende leiders van de *mujahidien*, de 'emirs', samen met radicale salafistische *ulema*, de opstand als een uitgelezen kans hun macht in Falluja uit te breiden en het verzet te verspreiden over de rest van de 'soennitische driehoek'.²¹ Het nieuwe gezicht van het verzet werd sjeik Abdallah al-Janabi, die voorzitter werd van de Raad van Mujahidien, het orgaan dat het verzet coördineerde en de macht van het civiele bestuur in Falluja overnam.

Een eerste aanwijzing voor de versterking van het radicale verzet deed zich voor tijdens de onderhandelingen met de Amerikanen en de daaruit voortkomende botsing met de gematigden. Terwijl de gematigde groeperingen erop uit waren zo snel mogelijk de orde te herstellen en daarvoor bereid waren concessies te doen aan de Amerikanen via de *Organisatie van Moslim Ulema*, weigerden de verzetsstrijders onder leiding van sjeik al-Janabi iedere concessie en streefden ze naar een onafhankelijke stad, als opzet naar een islamitische staat.²² Een overeenkomst (*hudna*) met de Amerikanen wezen ze af als 'het werk van de duivel'.²³ Ze slaagden in hun opzet toen de Amerikanen besloten de herovering van de stad op 28 april af te blazen om verder bloedvergieten te vermijden.²⁴ Ook uit andere, tegen de gematigde *ulema* gerichte incidenten bleek hun groeiende macht. Zo ondersteunden de *salafi*-groepen, tot groot ongenoegen van de *Organisatie van Moslim Ulema*, de moord in Falluja (16 juni) op zes sji'ietische vrachtwagenchauffeurs. Ten slotte werd in Falluja in mei de *sjari'a* (de islamitische wet) ingevoerd.²⁵

Sindsdien hebben de radicalen hun macht alleen kunnen uitbreiden en hebben ze alle officiële organen kunnen elimineren of infiltreren. De in april opgerichte Falluja Brigade, die onder leiding stond van een Ba'th-generaal, is op 26 augustus door het Irakese nationale ministerie van defensie opgeheven, omdat de Brigade samenwerkte met de verzetsstrijders.²⁶ Ook anderszins zijn de Amerikaanse pogingen een inheems bestuur op te zetten mislukt. Onder druk van aanslagen is het grootste gedeelte van de politie overgelopen naar de *mujahidien*, terwijl bijna alle

hogere bestuursfunctionarissen – vaak aangesteld in het kader van het Amerikaanse ‘her-Ba’thificeringsproces’ nadat de Amerikanen in april hun blunder hadden ingezien om het oude regime in zijn geheel te ontbinden – vanwege intimidaties hun functies hebben neergelegd. Intussen kon de macht van de verzetstrijders – onder andere dank zij sjeik Abdallah al-Janabi, die nauwe banden heeft met *ulema* en clans in Ramadi en Samarra – zich over de soennitische driehoek uitbreiden.²⁷ Niet toevallig is ook in de steden Ramadi en Samarra de *sjari’a* ingevoerd.

Een nadeel voor het verzet is echter de volstrekte chaos in de regio. Gijzelingen van buitenlandse vrachtwagenchauffeurs, rijke Irakezen en buitenlandse journalisten zijn aan de orde van de dag. De onveiligheid wordt verder versterkt door de vaak nauwe samenwerking tussen criminele en radicaal-ideologische organisaties. De voortdurende aanslagen op Amerikaanse troepen leiden tot verdere escalatie van het geweld doordat als antwoord daarop steden als Falluja en Ramadi gebombardeerd worden. Het mag worden aangenomen dat binnen dit gebied ook de terroristenleider Abu Mus’ab al-Zarqawi of aan hem gelieerde groeperingen opereren, ook al is niet bekend wat de relaties zijn met het bredere verzet.

Coalitiescenario's

Welke scenario's van coalities doen zich nu voor, zowel ter versterking van de interim-regering als ter versterking van de soennieten? Ondanks hun successen zijn de vooruitzichten voor de soennitische verzetstrijders niet erg gunstig. Weliswaar beheersen ze een groot deel van de provincie al-Anbar en de ‘soennitische driehoek’, maar hun radicalisme sluit een langdurige coalitie uit met de overige sociale groeperingen die uiteindelijk orde en gezag voorstaan – laat staan dat ze brede coalities met Koerden of sji’ieten kunnen sluiten. De moorden op hoge ex-Ba’th-functionarissen kunnen onmogelijk de onderlinge soennitische verhoudingen hebben versterkt, terwijl de weteloosheid en de verschuiving van de macht van de gematigde bestuurders en religieuze leiders naar de *mujahidien* en radicale sjeiks als al-Janabi de middenklasse een doorn in het oog moet zijn. Daarnaast is het de vraag of de stam- en *clan*-leiders wel zo blij zijn met de radicale religieuze groeperingen, die, naar het lijkt, een steeds grotere greep krijgen op hun *clan*-leden. Het enige positieve voor alle soennieten is dat dank zij de chaos en instabiliteit de parlementsverkiezingen van januari 2005 niet overal kunnen plaatsvinden, waardoor ze aan legitimiteit zullen inboeten.

Wat betreft de interim-regering van premier Iyad al-Allawi, die op 28 juni het gezag in Irak heeft overgenomen van de Amerikanen, zijn de vooruitzichten

evenmin rooskleurig. Totdat de regering een troepenmacht heeft opgebouwd die groot genoeg is om op te vertrouwen (waarschijnlijk pas in januari 2005), ontbeert zij de middelen om de opstand neer te kunnen slaan. Halfslachtige maatregelen, zoals april jl. in Falluja, waarbij een leger wordt opgebouwd dat deels uit *mujahidien* bestaat, worden nu ook door de Amerikanen als blunder beschouwd.

Gunstiger zijn de kansen om in te spelen op de verdeeldheid van de soennieten zelf. Nu blijkt dat de radicalen zich meester hebben weten te maken van de situatie, zijn er binnen de soennitische coalitie tegenstellingen naar voren gekomen die de regering kan gebruiken om haar positie te versterken. De verdeel-en-heerstactiek van de interim-regering werd onlangs toegepast in Samarra. Daar probeerde de regering in te spelen op de onvrede die leeft bij de stammenleiders over de positie van de radicalen, door te beloven hun de macht te geven als ze de milities zouden ontmantelen.²⁸ Hoewel de tactiek van de regering in eerste instantie mislukte en eind september de Amerikanen begonnen zijn met geweld de stad in te nemen,²⁹ zou deze tactiek op regionale schaal meer kans van slagen hebben, als de meer gematigde *Organisatie van Moslim Ulema* en de Irakese Islamitische Partij (de Irakese Moslim Broederschap) een grotere rol zouden vervullen bij bemiddelingspogingen.

Het probleem bij dit alles is dat de interim-regering op dit ogenblik niet veel te bieden heeft. Ze ontbeert gezag, macht en legitimatie. De ‘libanonisering’ van Irak, met gebieden die onder de macht staan van verschillende milities, is daarom een reëel gevaar. Net als in Libanon, zouden naburige landen instabiliteit kunnen vergroten door coalities aan te gaan met groeperingen (geloofsgenoten) in een zwak en instabiel land, waar de centrale staat afbrokkelt.

Wat het model van Kepel betreft, zouden we dan met een geheel nieuwe situatie te maken hebben. Na het mislukken van de ‘FIS-optie’ (vanwege het ontbreken van een brede sociale en soennitisch-sji’ietische coalitie) en de onmogelijkheid van de ‘Egypte-optie’ (vanwege de zwakke centrale staat), zou zich nu een regionale revolutionaire optie voordoen, waarbij aan de ene kant de lokale radicale machthebbers er niet in slagen allianties aan te gaan met groeperingen buiten hun regio, terwijl de staat niet bij machte is de interne coalities uit elkaar te spelen. ■

Noten

- 1 Gilles Kepel, *Jihad. The Trail of Political Islam*, Londen: I.B. Tauris, 2002 (voor het eerst verschenen in het Frans als *Jihad: Expansion et Déclin de l'Islamisme*, Parijs: Editions Gallimard, 2000).
- 2 *Ibid.*, blz. 67, 168.
- 3 *Ibid.*, blz. 276-298.

- 4 Voor informatie over de tribale achtergrond van Falluja, zie *al-Sharq al-Awsat*, 9 december 2003 en 2 april 2004; en *al-Hayat*, 19 april 2004.
- 5 *al-Sharq al-Awsat*, 9 december 2003.
- 6 *The New York Times*, 29 april 2004.
- 7 *al-Hayat*, 11 april 2004.
- 8 *al-Sharq al-Awsat*, 2 april 2004.
- 9 *al-Sharq al-Awsat*, 1 mei 2003 en 9 december 2003.
- 10 *al-Sharq al-Awsat*, 1 en 3 mei 2003.
- 11 *al-Hayat*, 19 april 2004.
- 12 *al-Sharq al-Awsat*, 14 december 2003; *The Los Angeles Times*, 4 april 2004.
- 13 *al-Sharq al-Awsat*, 11 juli 2003 en 16 februari 2004.
- 14 *The New York Times*, 9 april 2004; *The Los Angeles Times*, 1 april 2004.
- 15 *al-Sharq al-Awsat*, 11 juli 2003.
- 16 Voor informatie over de sociale achtergronden van de coalitie, zie *The Los Angeles Times*, 30 december 2003; en *al-Hayat*, 15 en 19 april 2004.
- 17 Voor de discussie over de aanwezigheid van buitenlandse strijders en tegenstrijdige beweringen hierover, zie *The Los Angeles Times*, 9 november 2003 en 29 februari 2004; *The New York Times*, 3 en 20 april 2004; *al-Sharq al-Awsat*, 3 januari 2004.
- 18 *al-Sharq al-Awsat*, 18 augustus 2003; en interview met de leider van de Organisatie van Moslim Ulema, Harith al-Dari, in *al-Sharq al-Awsat*, 2 mei 2004.
- 19 *The Los Angeles Times*, 4 april 2004.
- 20 *al-Sharq al-Awsat*, 9 en 10 april 2004; *The Guardian*, 10 april 2004.
- 21 *al-Hayat*, 11 april 2004.
- 22 *al-Hayat*, 11 april 2004; *The Guardian*, 14 april 2004; *al-Sharq al-Awsat*, 17 april 2004.
- 23 *al-Sharq al-Awsat*, 24 april 2004.
- 24 *The Los Angeles Times*, 29 april 2004.
- 25 *al-Sharq al-Awsat*, 23 mei 2004; *al-Sharq al-Awsat*, 5, 7 en 9 juni 2004.
- 26 *al-Sharq al-Awsat*, 11 september 2004.
- 27 *al-Hayat*, 9 september 2004.
- 28 *NRC Handelsblad*, 10 september 2004.
- 29 *NRC Handelsblad*, 1 oktober 2004; *The New York Times*, 2 oktober 2004.

Over de auteurs

ROEL MEIJER is docent moderne geschiedenis van het Midden-Oosten aan de Radboud Universiteit, Nijmegen, en tijdelijk verbonden aan het International Institute for the Study of Islam in the Modern World (ISIM).

MOHAMED ABD AL-HAMID is medewerker van het Internationale Instituut voor Sociale Geschiedenis (IISG) in Amsterdam.

Massavernietigingswapens uit de voormalige Sovjetunie

MARC JANSEN

Een nieuw soort wapenwedloop?

RUSLAND BESCHIKT OVER DUIZENDEN KERNWAPENS, tienduizenden tonnen chemische wapens en mogelijk een grote hoeveelheid biologische wapens of in elk geval de monsters daarvan. Afgezien van een uitdrukkelijk gehandhaafde nucleaire afschrikkingskracht zegt de Russische regering het grootste deel van dit arsenaal te hebben afgedankt. Met betrekking tot de biologische wapens bestaat hierover overigens gerede twijfel. Maar zolang niet alles metterdaad en volledig is vernietigd, blijft een groot risico bestaan. Terroristen en zg. 'schurkenstaten' zijn erop uit massavernietigingswapens of elementen daarvan uit wapenvoorraden die afkomstig zijn uit de voormalige Sovjetunie, in handen te krijgen. De internationale gemeenschap streeft ernaar ze voor te zijn. Er wordt wel gesproken

van een nieuwe wapenwedloop. Het is een race met nu en dan het tempo van een slak, maar dat maakt de wedloop niet minder serieus.

Gedurende de Koude Oorlog waren de beide supermogendheden in het kader van de wederzijdse afschrikking in een wapenwedloop verwickeld. Op die manier bouwde de Sovjetunie, net als de Verenigde Staten, een gigantisch arsenaal nucleaire, chemische en biologische wapens op. Met het eind van de Sovjetunie in 1991 viel het grootste deel daarvan toe aan Rusland. Weliswaar kregen ook Kazachstan, Oekraïne en Wit-Rusland de beschikking over kernwapens, maar, om met het goede nieuws te beginnen, vijf jaar later waren deze allemaal overgebracht naar Rusland; er resteren hier nog slechts kleinere hoeveel-